

VII национална конференция с международно участие „Застраховането и осигуряването в България при условията на евроинтеграцията: предизвикателства пред продължаващата адаптация“

ВЛИЯНИЕ НА ПУБЛИЧНАТА ПЕНСИОННА СИСТЕМА ВЪРХУ ПАЗАРА НА ТРУДА

ДОЧКА ВЕЛКОВА,
ИКОНОМИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН

(Продължава от бр. 17)

ДОХОДИ ОТ ПЕНСИЯ

Пенсионната формула стимулира участието на пазара на труда чрез по-силната връзка между пенсия и финансов принос към пенсионноосигурителната система, като се включва пълният осигурителен стаж при изчисляването на пенсията. Осъществяване, тя стимулира участието с по-висок осигурителен доход, който се включва като самостоятелен елемент и като част от индивидуалния пенсионерски коефициент.

Начинът за изчисляване на индивидуалния коефициент предполага неговото променяне след пенсиониране, ако лицето работи и се осигурява на по-висок осигурителен доход, т.е. може да се предположи, че то има известен потенциал за стимулиране на по-продължителна заетост с цел получаване на пенсия с по-висок размер.

По-приемлив вариант е насърчаването на по-късното пенсиониране, като осигурителният стаж се отчете адекватно в пенсионната формула чрез т.нар. актюерски увеличения (бонуси) на пенсията за отложено пенсиониране. Такава мярка се въвежда за първи път през 2007 г., като една година осигурителен стаж, натрупан след навършване на придобиване на пенсионни права, без лицето да се възползва от тях, се включва с 3% в пенсионната формула. Към момента около 4000 лица са се възползвали от тази възможност, но все още е трудно да се изведе ясна зависимост за нейното влияние. Трябва да се има предвид обаче, че желанието за по-продължителна заетост трябва да „срещне“ адекватни възможности за заетост.

Пенсиите осигуряват относително ниско равнище на доход, въпреки че коефициентът на заместване на доходите от труд стабилно се повишава. Това е причина значителна част от пенсионерите да стават бенефициенти на програмите за социално подпомагане и/или да продължават трудовата си заетост (легално или не) след навършване на минималната възраст за пенсиониране.

Сравнително високите пенсионноосигурителни вноски и ниските коефициенти на заместване в България могат да имат дестимулираща роля при участието в пенсионна система и да засилят неформалното участие на пазара на труда. Ако единствено размерът на пенсията има значение при взимането на

решение за пенсиониране, то масово лицата не биха напусkali пенсионната система и биха продължили участието си на пазара на труда, където доходите са по-високи.

Законодателството, регулиращо трудовата заетост на пенсионерите, е либерално. В България няма изискване получаването на пенсия да е обвързано с прекъсване на заетостта. Нещо повече, за работещите по граждански договор пенсионираните лица (което е масовата практика) не се изисква изплащането на осигурителни вноски, т.е. те са изключени от обхвата на задължително осигурените лица. От друга страна, възможността за получаване едновременно на пенсия и на заплата не стимулира по-късното пенсиониране, тъй като лицата могат да бъдат бенефициенти на пенсионната система и да продължават да работят. Ето защо броят на икономически активните и на заетите лица в следпенсионна възраст се повишава и при двата пола през 2006 г. спрямо 1999 г., като причините са ниските доходи от пенсия и липсата на законово изискване за изплащане на пенсионноосигурителни вноски за работещите на граждански договор пенсионери.

През 2004 г. отпадна т. нар. таван на пенсията, според който размерът на получаваните една или повече пенсии не можеше да надвишава четирикратния/петкратния размер на социалната пенсия за старост. От тогава до 2010 г. размерът на пенсията се регулира косвено чрез максималния осигурителен доход. Тази мярка стимулира заетите лица да се осигуряват върху по-високи доходи, тъй като техният принос се отчита по-адекватно - през 2004 г. пенсионната система е станала „по-справедлива“ за 148 351 пенсионери.

По принцип ниските пенсии стимулират заетостта на пенсионерите, но такава политика едва ли би била обществено приемлива, а и не съответства на целите и принципите на пенсионна система, която предполага пряка връзка между принос и пенсия. Ако разликата между дохода/заплатата в периода пред пенсиониране и получаваната пенсия е голяма, то лицата няма да имат стимул да се пенсионират и ще останат по-дълго на пазара на труда. Следователно при равни други условия

увеличаването на доходите на заетите ще стимулира по-късното пенсиониране, от една страна, а, от друга страна, ще доведе до по-високи приходи в пенсионната система.

РАННО ПЕНСИОНИРАНЕ

Ранното пенсиониране пряко влияе върху намаляването на обхвата на работната сила и увеличава броя на лицата извън нея. В допълнение, по-ранната възраст за достъп до пенсионноосигурителната система оформя работна сила с преобладаващо присъствие на лица в по-ниските и средните възрастови групи.

Форми на ранно пенсиониране в България основно са пенсионирането на лица, работили в условията на първа и втора категория труд, на инвалиди, на кадровите военнослужещи и на учители.

Влиянието на възможностите за ранно пенсиониране в България за лицата, полагали труд при условията на първа и втора категория труд, силно намалява. Извършената прекатегоризация през 2000 г. доведе до силно стесняване на обхвата на професиите, попадащи в съответните категории труд и до намаление на осигурените лица от първа категория труд от 106 196 през 1999 г. на 21 297 през 2000 г. и на 9 455 през 2006 г., а от втора категория труд - от 407 299 през 1999 г. на 124 636 през 2000 г. и на 98 066 през 2006 г.

Влиянието върху пазара на труда на извършената прекатегоризация на професиите, попадащи в първа и втора категория труд, може да бъде илюстрирано по-следния начин. През 1999 г. работещите при вредни и нездравословни условия на труд са формирали 15,2% от работната сила и 18,3% от заетите лица. Тези съотношения през 2006 г. са съответно 3,1% и 3,4%. Следователно най-силното проявление на тази промяна е в началото на реформата, като „избухва“ към трудовия пазар значителен брой лица, които биха се пенсионирали при условията на предишната пенсионноосигурителна система в България.

В световната практика е доказано, че затапянето на условията на достъп до пенсионната система води до търсене на други начини за достъп до пенсия, вкл. ранно пенсиониране. В България такъв пример е получаването на група инвалидност - в значителна степен неправомерно инвалидизиране. От 2000 г. се наблюдава значително увеличение на броя на пенсионерите, получаващи лични пенсии за инвалидност поради общо заболяване - почти два пъти през 2006 г. спрямо 2000 г.; те представляват около 19% от всички пенсионери. На тази основа може да се направи изводът, че положителните промени по отношение на финансовата стабилност на пенсионната система

и разширяването на обхвата на работната сила на пазара на труда, въведени с ограничаването на случаите на ранно пенсиониране при първа и втора категория труд, се неутрализират в известна степен от увеличението на пенсионерите по инвалидност.

Кадровите военнослужещи и учителите също се пенсионират при специален режим. Като цяло тези две групи нямат особено силно влияние върху пазара на труда в България, тъй като съставляват относително малка част от всички пенсионери, съотв. около 4% и под 1%.

ПЕНСИОННООСИГУРИТЕЛНА ВНОСКА

Броят на осигурените лица в системата на пенсионното осигуряване стабилно се увеличава след спада в началото на реформата. Осигурителното покритие също повишава своите стойности, но и показва, че присъствието на пазара на труда не означава непременно и участие в пенсионната система. За периода 2000-2006 г. средно около 420 хил. заети лица на година не се осигуряват.

Размерът на пенсионноосигурителната вноска намалява съществено през 2006 г. и се увеличава личният принос на осигуреното лице. Вноската формира относително постоянен голям дял в общите

през 2006 г. има по-голямо увеличение на броя на заетите лица в сравнение с предходните години, но няма съществено подобряване на стойностите на осигурителното покритие, т.е. приходите от увеличението на осигурителната база (доход и осигурени лица) не може да противодейства на намаляването на приходите от вноски.

Няма официални статистически данни дали заетите лица се осигуряват върху пълния размер на трудовото възнаграждение, но социологически проучвания² показват, че 62,66% от работещите в България се осигуряват върху нередни трудови доходи. Основните мотиви са: стремеж към по-голяма печалба (за работодателите), желание доходите да се ползват сега (за работниците), високите осигурителни вноски (за двете групи) и липса на гаранции, че внесените средства ще се използват по предназначение в бъдеще (за двете групи). Наемането без договор е най-масово при лицата на възраст над 65 години, тъй като те са предимно пенсионери, които имат сигурен източник на доход извън трудовия и за тях не е необходимо да се плащат вноски.

Политиката на задължителна регистрация на трудовите договори и въвеждането на минимален осигурителен доход по основни икономически дейности и квалификационни групи професии в

началото на 2003 г. има силно влияние върху намаляването на неформалната заетост, изразяваща се в осигуряване върху минимална работна заплата, като в същото време се получава много по-високо възнаграждение или изобщо не се плащат осигуровки, или в заетост без сключване на договор.

В дългосрочен аспект неформалната заетост, проявяваща се като плащане на вноски върху по-ниско възнаграждение (минимален осигурителен доход) от реално получаването и неплащане на осигурителни вноски, връща хората на пазара на труда. В първия случай пенсията ще бъде относително по-ниска и лицата ще допълват пенсионните си доходи с трудови (вероятно отново нелегално), а във втория случай лицата, възползвали се от тази „възможност“, не могат да акумулират необходимия стаж за пенсиониране, въпреки че са навършили възрастта.

разходи за труд на фона на ниски заплати - напр. при наетите на трудово и служебно правоотношение разходите за социални и здравни осигуровки за сметка на работодателят са около 23%-24% за периода 2000-2005 г. и 19.4% през 2006 г. Високата данъчно-осигурителна тежест стимулира значителна сенчеста икономика, но почти не оказва влияние върху търсенето и предлагането на труд в периода 2000-2005 г., тъй като пазарът на труда в България се определя като негъвкав. Трябва да се отбележи, че след значителното намаляване на пенсионноосигурителната вноска

ВМЕСТО ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Всички мерки за стабилизиране на пенсионната система, увеличаване на заетостта и удължаване на трудовия живот биха имали много по-силен ефект, ако доверието в пенсионната система е голямо и обществото има висока осигурителна култура. При тяхната липса работещите не отчитат напълно отрицателните последици от осигуряването върху минимален доход или неосигуряването изобщо. Именно те са основната причина за получаване на достъп до пенсионната система или достъп при определени ограничения. Дори и вноската да намалява разполагаемия доход към момента на нейното плащане, тя се връща при своя платеж под формата на пенсионно плащане. Затова е важно да има широки информационни кампании при въвеждане на промени в пенсионната система, които да обяснят причините, очакваните резултати, механизми, загуби и ползи.

² Проучване, осъществено от регионалните структури на БСК и АИКБ през април 2007 г. в 80 населени места с 1000 лица, www.nasvetlo.net

Санди - недвижими имоти предлага

- покупка, продажба, отдаване и наемане по наем
- отпускане на ипотечни кредити
- управление на недвижим имот
- пренасяне на дома и офиса, почистване

1202 гр. София,
ул. „Г. С. Раковски“ № 5,
тел./факс: 931 39 66, 931 15 40
sandy_ni@abv.bg, www.sandi.imot.bg

Вече на нов адрес!